

ความสามารถในการพึ่งตนเองของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว กรณีศึกษากลุ่มผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์บ้านมะกอกใต้ จังหวัดพัทลุง

Self-reliance Capability of Rice Seed Production Group Members: A Case Study of Ban Makok Tai Seed Multiply Field Group, Phatthalung Province

ฐิติมา เจียมสวัสดิ์¹ เอมอร อังสุรัตน์¹ วัชรลี เลิศมงคล² และสนธิชัย จันทร์เปรม³
Thitima jeamsavasd¹, Am-on Aungsuratana¹, Vatcharee Lertmongkol²
and Sontichai Chanprame³

ABSTRACT

The objectives of this investigation were to determine 1) some background of Ban Makok Tai Seed Multiply Field Group members, 2) rice seed production process, 3) their self-reliance capabilities, 4) indicated the relationship between some background of members with their self reliance capabilities, and 5) their constraints and recommendations in order to improve their self-reliance capabilities. Population was 62 members of Ban Makok Tai Seed Multiply Field Group, Chai-Buri sub-district, Mueang district, Phatthalung province. Data collection was obtained through interview schedule. Descriptive statistics were frequency, percentage, mean, standard deviation and correlation.

The findings revealed that their average age was 52 years. Major occupation was rice cultivation. Average farm land tenure was 22.6 rai (3.62 hectares) per household. Average income was 326,788 baht per year per household. Average rice seed was 746 kilogram per rai. Cost of seed production was 2,239 baht per rai. Their self-reliance capabilities indicated by their actual roles in respective aspects were found by 7 sub-items, including self-reliance capabilities towards self-sufficiency economic aspects, self-reliance

¹ ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร กำแพงแสน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นครปฐม 73140

Department of Agricultural Extension and Communication, Faculty of Agriculture at Kamphaeng Saen, Kasetsart University, Nakhon Pathom 73140, Thailand.

² ภาควิชาพืชไร่ คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ 10900

Department of Agronomy, Faculty of Agriculture, Kasetsart university, Bangkok 10900, Thailand.

³ ภาควิชาพืชไร่ คณะเกษตร กำแพงแสน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นครปฐม 73140

Department of Agronomy, Faculty of Agriculture at Kamphaeng Saen, Kasetsart University, Nakhon Pathom 73140, Thailand.

capabilities towards their roles, self-reliance capabilities towards socio-cultural aspects, self-reliance capabilities towards economic aspects, self-reliance capabilities towards seed production aspects, self-reliance capabilities towards strength community aspects, and self-reliance capabilities towards social aspects respectively. Factors affecting self-reliance capabilities development were rice seed production experiences, rice seed income, rice seed cost, rice seed field tenure, number of group belonging, farm media perception, public activities participation, and number of native knowledge application.

Recommendations were 1) to campaign native knowledge application for rice seed production; 2) to promote cultivation techniques under cultural concerns; 3) to support group building for more supply; and 4) to enhance their capabilities continuity towards field study, academic discussions, and training courses.

Key words: self-reliance, rice seed production, seed multiply field group, Phatthalung province

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาถึง 1) สภาพภูมิหลังบางประการของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวบ้านมะกอกใต้ 2) กระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว 3) ความสามารถในการพึ่งตนเองของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว 4) ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภูมิหลังบางประการของสมาชิกกับความสามารถในการพึ่งตนเองในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว และ 5) ปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเองของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ประชากร คือ สมาชิกกลุ่มแปลงขยายพันธุ์บ้านมะกอกใต้ ตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง จำนวน 62 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ สดิดิเชิงพรรณนาที่ใช้คือค่าความถี่ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์

ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรมีอายุเฉลี่ย 52 ปี อาชีพหลัก คือ ทำนา มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 22.6 ไร่ต่อครัวเรือน (3.62 เฮกเตอร์) มีรายได้ทั้งหมดเฉลี่ย 326,788 บาทต่อปีต่อครัวเรือน ผลผลิตเมล็ดพันธุ์เฉลี่ย 746 กิโลกรัมต่อไร่ ต้นทุนการผลิตเมล็ดพันธุ์เฉลี่ย 2,239 บาทต่อไร่ สำหรับความสามารถในการพึ่งตนเองเมื่อพิจารณาจากกิจกรรมการปฏิบัติ พบว่า เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้มากถึง 7 ประเด็นย่อย ได้แก่ ความสามารถในการพึ่งตนเองตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง

ความสามารถในการพึ่งตนเองตามประเภทบทบาทหน้าที่ในการพึ่งตนเอง ความสามารถในการพึ่งตนเองตามมิติของสังคมและวัฒนธรรม ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ ความสามารถในการพึ่งตนเองตามวิถีของชุมชนเข้มแข็ง และความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคม ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเองของเกษตรกรที่ควรนำมาพิจารณา คือ ประสบการณ์ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว รายได้จากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว รายจ่ายจากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว พื้นที่ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว การเป็นสมาชิกกลุ่ม การเปิดรับข่าวสารทางการเกษตร การเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิก และภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้ คือ 1) ารณรงค์การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาการผลิตเมล็ดพันธุ์ 2) พัฒนาการผลิตภายใต้การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม 3) สนับสนุนให้รวมกลุ่มหาตลาดจำหน่ายเมล็ดพันธุ์เพิ่ม 4) ควรเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้มีการพัฒนาความรู้เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตอย่างต่อเนื่องทุกประเด็นโดยการศึกษาดูงาน แสวงหาวิชาการ และการฝึกอบรม

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในประเทศไทย เพราะนอกจากจะเป็นอาหารหลักของ

ประชากรภายในประเทศแล้ว ข้าวยังเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของไทยอีกด้วย โดยมีผลผลิตเฉลี่ย 424 กิโลกรัมต่อไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2547:1) จะเห็นได้ว่าผลผลิตข้าวต่อไร่ของประเทศไทยอยู่ในเกณฑ์ต่ำสุด ทั้งนี้สาเหตุหนึ่งที่ผลผลิตข้าวของประเทศไทยยังต่ำอยู่ เนื่องมาจากคุณภาพเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูก ดังนั้นเมล็ดพันธุ์ดีจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มผลผลิตและเพิ่มคุณภาพของผลผลิตที่ลงทุนน้อยที่สุด การส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตเมล็ดพันธุ์ดีเพื่อใช้เองทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยการสนับสนุนให้เกษตรกรที่ประกอบอาชีพทำนา จัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรผลิตเมล็ดพันธุ์ดีเพื่อใช้ทั้งในชุมชนเองและภายนอกชุมชน เน้นให้มีการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องยั่งยืนมีเมล็ดพันธุ์ดีใช้ตลอดไป รวมทั้งเป็นแหล่งสาธิตถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวที่ถูกต้องเหมาะสมให้กับเกษตรกรในชุมชนและต่างชุมชน ส่งผลให้เกษตรกรผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้ในมิติต่าง ๆ

การพึ่งตนเองเป็นสภาวะของคนที่ช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุดโดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุล ความพอดีในชีวิต มีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ มีสิ่งจำเป็นอันเป็นปัจจัยสี่เพียงพอเป็นความพร้อมของชีวิตทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นการจัดชีวิตให้สัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม สัมพันธ์กับคน สังคม ธรรมชาติ รอบตัวเรา ไม่ปฏิเสธเทคโนโลยีสมัยใหม่ ถ้าหากสิ่งนั้นสนับสนุนให้เรามีเวลามากพอที่จะไปเสริมสร้างสิ่งที่เราทำด้วยความยากลำบากให้มันง่ายขึ้น ฉะนั้นการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างสิ่งที่เอื้อต่อการพึ่งตนเองเป็นเรื่องที่ถูกต้อง แต่ถ้าใช้เทคโนโลยีเพื่ออำนวยความสะดวกจนทำให้พึ่งตนเองไม่ได้ ก็ไม่น่าจะถูกต้อง (ฉันทนา และคณะ, 2546)

กลุ่มผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์บ้านมะกอกใต้ ตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ดีใช้เองภายใน

ชุมชนและยังสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ดีเพื่อจำหน่ายให้ศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืชที่ 6 จังหวัดพัทลุงอีกด้วย ทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวจนได้รับรางวัลต่าง ๆ มากมาย ดังนั้นการศึกษาความสามารถในการพึ่งตนเองของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว กรณีศึกษากลุ่มผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์บ้านมะกอกใต้ จึงเป็นเรื่องที่สำคัญและน่าสนใจสำหรับผู้วิจัยที่ศึกษาว่าความสำเร็จในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของกลุ่มจะทำให้สมาชิกกลุ่มมีความสามารถในการพึ่งตนเองในมิติต่าง ๆ ได้หรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาดังนี้

1. สภาพภูมิหลังบางประการของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว บ้านมะกอกใต้
2. กระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว
3. ความสามารถในการพึ่งตนเองของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว
4. ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภูมิหลังบางประการของสมาชิกกับความสามารถในการพึ่งตนเองในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว
5. ปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเองของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางในการพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเองของเกษตรกรผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวทั้งรายบุคคล กลุ่ม และชุมชน ในพื้นที่ศึกษา
2. เป็นแนวทางในการพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเองของเกษตรกรผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวกลุ่มอื่น ๆ
3. เป็นข้อมูลพื้นฐานของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่อไปในอนาคต

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ทำการศึกษาในครั้งนี้คือเกษตรกรผู้ปลูกข้าวและเป็นสมาชิกกลุ่มผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์บ้านมะกอกใต้ ตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

ความสามารถในการพึ่งตนเองของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว หมายถึง บทบาทที่ปฏิบัติจริงของเกษตรกรซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในพื้นที่ศึกษาที่บ่งบอกถึงความสามารถในการพึ่งตนเองเมื่อเปรียบเทียบกับองค์ความรู้ที่ได้จากการรวบรวมความรู้จากแหล่งวิชาการต่าง ๆ ประกอบด้วย 2 มิติหลัก คือ 1) ความสามารถในการพึ่งตนเองตามวิถีการเกษตรยั่งยืน มี 4 ประเด็นย่อย คือความสามารถในการพึ่งตนเองตามมิติสังคมและวัฒนธรรม การพึ่งตนเองตามประเภทบทบาทหน้าที่ในการพึ่งตนเอง การพึ่งตนเองตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง และความสามารถในการพึ่งตนเองตามวิถีชุมชนเข้มแข็ง และ 2) ความสามารถในการพึ่งตนเองตามวิถีการผลิตเมล็ดพันธุ์ของกลุ่มผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์บ้านมะกอกใต้มี 6 ประเด็นย่อย คือ ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจการพึ่งตนเองด้านสังคม การพึ่งตนเองด้านวัฒนธรรมการพึ่งตนเองด้านสิ่งแวดล้อม และความสามารถในการพึ่งตนเองด้านการสร้างเครือข่าย

ความสามารถในการพึ่งตนเองตามมิติของสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง ความสามารถของเกษตรกรในการพึ่งตนเองในมิติของสังคมและวัฒนธรรม โดยวัดจาก 7 ประเด็น คือ มีการฝึกอบรมด้านอาชีพ มีการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในการทำกิจกรรมสาธารณะของคนในชุมชน กิจกรรมของกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเกิดขึ้นจากสมาชิกกลุ่มเองไม่ใช่เกิดจากการผลักดัน/การช่วยเหลือจากภายนอกสมาชิกมีความรักใคร่กลมเกลียวกันเป็นอย่างดี และมีผู้นำที่เข้มแข็งและได้รับความศรัทธาจากสมาชิก

ความสามารถในการพึ่งตนเองตามประเภท

บทบาทหน้าที่ในการพึ่งตนเอง หมายถึง บทบาทที่ปฏิบัติจริงของเกษตรกรในการประกอบอาชีพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อการพึ่งตนเอง ประกอบด้วย การรู้จักใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยและเหมาะสมกับสภาพพื้นที่และผู้ใช้งาน การรวมกลุ่มการผลิตและการตลาดไว้ด้วยกัน การมีส่วนร่วมในการใช้และรักษาทรัพยากรในท้องถิ่น การสร้างจิตสำนึกในการออมและการยอมรับและรักษากฎกติกากลุ่ม

ความสามารถในการพึ่งตนเองตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง บทบาทที่ปฏิบัติจริงของเกษตรกรตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ประกอบด้วย การมีความรอบรู้รอบคอบ ระมัดระวัง และมีคุณธรรมความซื่อสัตย์

ความสามารถในการพึ่งตนเองตามวิถีของชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง บทบาทที่ปฏิบัติจริงของเกษตรกรตามวิถีของชุมชนเข้มแข็งเพื่อการพึ่งตนเองในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ประกอบด้วย การมีวัฒนธรรมการผลิตของตัวเอง มีความสามารถในการจัดการการผลิตด้วยตัวของเกษตรกรเอง มีการพึ่งปัจจัยการผลิตจากภายนอกน้อยมาก เช่น พันธุ์ ปุ๋ย และสารเคมี มีการรวมกลุ่มกันเพื่อขาย และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ

ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ หมายถึง ความสามารถของเกษตรกรในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวได้ถูกต้องตามหลักวิชาการตั้งแต่ขั้นเริ่มต้นจนถึงขั้นการเก็บเกี่ยวที่ทำให้ได้เมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพ แบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้ ไม่ได้ปฏิบัติ คือ พึ่งตนเองได้น้อย (1 คะแนน) ปฏิบัตินาน ๆ ครั้ง คือ พึ่งตนเองได้ปานกลาง (2 คะแนน) และปฏิบัติบ่อยครั้ง คือ พึ่งตนเองได้มาก (3 คะแนน)

ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ความสามารถของเกษตรกรในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจโดยวัดจาก ผลผลิตต่อไร่จากการผลิตเมล็ดพันธุ์เป็นรายบุคคลซึ่งวัดจากสัดส่วนระหว่างต้นทุนการผลิตกับรายรับที่ไม่หักค่าใช้จ่าย (b/c ratio) แบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้ 1:1 หรือน้อยกว่า คือ

พึ่งตนเองได้น้อย 2:1 คือ พึ่งตนเองได้ปานกลางและ 3:1 ขึ้นไป คือ พึ่งตนเองได้มาก

ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคม หมายถึง บทบาทที่ปฏิบัติจริงของเกษตรกรในการมีส่วนร่วมกิจกรรมกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวรวมทั้งสิ้น 6 กิจกรรม ประกอบด้วย การประชุมกลุ่มแปลงเพื่อวางแผนการผลิต และการตรวจตัดข้าวปนประมาณ 5 ระยะ คือ ระยะในแปลงกล้า ระยะแตกกอ ระยะออกดอก ระยะข้าวโน้มรวง และระยะเมล็ดแก่ โดยแบ่งการวัดเป็น 3 ระดับ ดังนี้ ไม่ได้ปฏิบัติ คือ พึ่งตนเองได้น้อย ปฏิบัติได้นาน ๆ ครั้ง คือ พึ่งตนเองได้ปานกลาง และปฏิบัติบ่อยครั้ง คือ พึ่งตนเองได้มาก

ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านวัฒนธรรม หมายถึง บทบาทที่ปฏิบัติจริงของเกษตรกรในการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวกับการผลิตข้าวที่พึ่งตนเองได้หรือผลิตข้าวได้ดี ศูนย์ลูกหลาน ได้แก่ การทำขวัญข้าว พิธีรับขวัญแม่โพสพ พิธีแรกเกี่ยวข้าว พิธีเชิญขวัญข้าว พิธีปลงข้าวและวัฒนธรรมการลงแขกเป็นต้น โดยแบ่งการวัดเป็น 3 ระดับ ดังนี้ ไม่ได้ปฏิบัติ คือ พึ่งตนเองได้น้อย ปฏิบัตินาน ๆ ครั้ง คือ พึ่งตนเองได้ปานกลาง และปฏิบัติบ่อยครั้ง คือ พึ่งตนเองได้มาก

ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง บทบาทที่ปฏิบัติจริงของเกษตรกรในการตระหนักถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว มี 3 ประเด็น คือ การใช้ปุ๋ยเคมีให้เหมาะสมทั้งปริมาณและเวลา มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ทดแทนเมื่อต้องการใส่ปุ๋ยมากกว่า 2 ครั้ง และไม่มี การเผาตอซัง แบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้ ไม่ได้ปฏิบัติ คือ พึ่งตนเองได้น้อย ปฏิบัตินาน ๆ ครั้ง คือ พึ่งตนเองได้ปานกลาง และปฏิบัติบ่อยครั้ง คือ พึ่งตนเองได้มาก

ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านการสร้างเครือข่าย หมายถึง บทบาทที่ปฏิบัติจริงของเกษตรกรในด้านการขยายผลการผลิตเมล็ดพันธุ์ดีให้หมู่บ้านข้างเคียงเป็นแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ให้กับกลุ่ม แบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้ ไม่ได้ปฏิบัติ คือ พึ่งตนเองได้น้อย

ปฏิบัตินาน ๆ ครั้ง คือ พึ่งตนเองได้ปานกลาง และปฏิบัติบ่อยครั้ง คือ พึ่งตนเองได้มาก

ปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว หมายถึง ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทที่ปฏิบัติจริงของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ประกอบด้วย ปัจจัยเฉพาะบุคคล ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยทางด้านสังคม

ปัจจัยเฉพาะบุคคล หมายถึง ปัจจัยด้านบุคคลของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ประกอบด้วย อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ประกอบด้วย รายได้จากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว รายจ่ายในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ภาวะการออม พื้นที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว และแรงงานในครัวเรือน

ปัจจัยทางด้านสังคม หมายถึง ปัจจัยทางสังคมของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ประกอบด้วย การเป็นสมาชิกกลุ่ม การเปิดรับข่าวสารทางเกษตร การเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิกและภูมิปัญญาท้องถิ่น

การตรวจเอกสาร

แนวคิดของการพึ่งตนเอง

สุพรรณิ (2531) อรรถัย (2531) และสัญญา (2543) ได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเองของชุมชนว่า หมายถึง การที่ราษฎรส่วนใหญ่ในชุมชนได้ตระหนักถึงความสามารถของตนเองในการพัฒนาสามารถระดมทรัพยากรต่าง ๆ ของท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ หรือทรัพยากรอื่นใดก็ตามมาสร้างสรรค่าให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีพอย่างเต็มที่ทั้งในเรื่องส่วนตัวและส่วนรวม มีความเป็นไปทางเศรษฐกิจอย่างน้อยก็มิฐานะที่พอจะเลี้ยงดูครอบครัวได้ดีพอสมควร มีศักดิ์ศรีในสังคมเท่าเทียมกับคนอื่น การพึ่งตนเองได้ของชาวบ้านมิได้หมายความว่าไม่ต้องพึ่งพิงกับองค์กรหรือชุมชนภายนอกเสียเลยซึ่ง

เป็นไปได้ไม่ได้ในระบบเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน นอกจากนี้ สัตยา (2539) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการพึ่งตนเองว่า การที่ชุมชนชนบทจะพึ่งตนเองได้ จะต้องมีการพึ่งตนเองได้ 5 ด้านด้วยกัน ประกอบด้วย การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ และการพึ่งตนเองได้ทางสังคม

สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเอง สามารถสรุปได้จากการพึ่งตนเองของ ทศนีย์ (2545) สัตยา (2547) และศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริภาคกลาง(2549) ดังนี้

1. ปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองตามมิติของสังคมและวัฒนธรรม มี 7 ปัจจัย คือ ประชากร ผู้นำ การศึกษา การติดต่อสื่อสาร องค์กรทางสังคม ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม และความช่วยเหลือจากภายนอก
2. ปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองตามประเภทบทบาทหน้าที่ในการพึ่งตนเอง มี 5 ปัจจัย คือ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคมวัฒนธรรม
3. แนวคิดวิถีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คุณลักษณะของวิถีเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจะเน้นการกระทำที่พอประมาณบนพื้นฐานของความมีเหตุมีผลและการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยมิเงื่อนไขการปฏิบัติ ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง คือ การมีความรอบรู้รอบคอบระมัดระวังและมีคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต
4. การพึ่งตนเองตามวิถีชุมชนเข้มแข็งนั้น คนในชุมชนต้องมีจำนวนมากพอ โดยอาศัยความสมดุลและยั่งยืนในสิ่งแวดล้อมในการดำเนินวิถีชีวิตร่วมกัน มีกิจกรรมร่วมกันด้วยความสมัครใจ ภายใต้รูปแบบหรือข้อบังคับที่แน่นอน มีผู้นำ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา และมีการจัดการเพื่อ

ให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ได้มีนักวิจัยหลายท่านได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองของเกษตรกร เช่น ทิพวรรณ (2544) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของชุมชนเกษตรกร กรณี ศึกษา: กลุ่มสังกะสะสมทรัพย์ตำบลห้วยแร่ อำเภอมือง จังหวัดตราด ศิริจิตและคณะ (2545) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของสมาชิก การพึ่งตนเองและการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรในจังหวัดตรัง และสุวิทย์ (2546) ศึกษาการรวมกลุ่มของธุรกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองอำเภอสาร์กและอำเภอลำดอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ว่า มีปัจจัยสนับสนุนความสามารถในการพึ่งตนเองของเกษตรกร คือ ผู้นำที่ซื่อสัตย์ เสียสละ และมีส่วนร่วมสูง สมาชิกกลุ่มอยู่ในวัยแรงงาน มีความขยันสามัคคี มีส่วนร่วมในกิจกรรม และมีความเอื้ออาทรระหว่างสมาชิก การติดตามข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์ การมีทัศนคติที่ดีและเชื่อมั่นต่อผู้นำ เกษตรกรมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ค่านิยมในเรื่องการใช้จ่ายเงินที่ไม่ฟุ่มเฟือย การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ มีการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้เทคโนโลยี มีภาวะ การออมและดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และความเพียงพอของน้ำต่อการผลิตทางการเกษตร

จากการตรวจเอกสารในส่วนของผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งตนเองนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาตัวแปรดังต่อไปนี้ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว รายได้จากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว รายจ่ายในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ภาวะการออม พื้นที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว แรงงานในครัวเรือน การเป็นสมาชิกกลุ่ม การเปิดรับข่าวสารทางการเกษตร การมีส่วนร่วมของสมาชิก และภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิธีการวิจัย

ประชากร

ประชากรที่ใช้วิจัยครั้งนี้ คือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวและเป็นสมาชิกกลุ่มผู้จัดทำแปลงขยายพันธุ์บ้านมะกอกใต้ ตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ซึ่งมีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 62 คน โดยไม่มีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi structure interview schedule) ซึ่งมีคำถามทั้งในลักษณะเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 สภาพภูมิหลังบางประการของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวบ้านมะกอกใต้

ตอนที่ 2 กระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวบ้านมะกอกใต้

ตอนที่ 3 ความสามารถในการปฏิบัติต่อความสามารถในการพึ่งตนเองของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

ตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเองของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กับสมาชิกกลุ่มแปลงขยายพันธุ์บ้านมะกอกใต้ ตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ช่วงเดือนตุลาคม 2549

การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนสถิติที่ใช้หาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม คือ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน โพรดัก โมเมนต์

ผลการวิจัย

ความสามารถในการพึ่งตนเองของสมาชิกกลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวมี 10 ประเด็นย่อย ประกอบด้วย 1) ความสามารถในการพึ่งตนเองตามมิติสังคมและวัฒนธรรม 2) ความสามารถในการพึ่งตนเองตามประเภทบทบาทหน้าที่ในการพึ่งตนเอง 3) ความสามารถในการพึ่งตนเองตามวิธีเศรษฐกิจพอเพียง 4) ความสามารถในการพึ่งตนเองตามวิถีชุมชนเข้มแข็ง 5) ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว 6) ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ 7) ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคม 8) ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านวัฒนธรรม 9) ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสิ่งแวดล้อมและ 10) ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านการสร้างเครือข่าย

ผลการวิจัยเมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของกิจกรรมการปฏิบัติเพื่อการพึ่งตนเอง พบว่า ความสามารถในการพึ่งตนเองของสมาชิกอยู่ในเกณฑ์พึ่งตนเองได้มาก (คะแนนเฉลี่ย 2.34-3.00) มีถึง 7 ประเด็นย่อย คือ ความสามารถในการพึ่งตนเองตามวิธีเศรษฐกิจพอเพียง ความสามารถในการพึ่งตนเองตามประเภทบทบาทหน้าที่ในการพึ่งตนเอง ความสามารถในการพึ่งตนเองตามมิติสังคมและวัฒนธรรม ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ ความสามารถในการพึ่งตนเองตามวิถีชุมชนเข้มแข็ง ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านสังคม และความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ (Table 1)

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้มากถึง 7 ประเด็นย่อยดังกล่าวข้างต้นนั้น เนื่องจากลักษณะการตั้งบ้านเรือนของเกษตรกรที่เป็นแบบกระจุกตัวอยู่ในระแวกเดียวกัน โดยมีพื้นที่ทำกินจะอยู่แยกออกไป ทำให้เกษตรกรมีการพบปะ สนทนา แลกเปลี่ยนความรู้ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ง่ายและบ่อยครั้ง มีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็งได้รับการยอมรับและศรัทธาจากสมาชิก ขณะเดียวกันสมาชิกกลุ่มก็ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของ

กลุ่ม และกิจกรรมสาธารณะในชุมชนเป็นอย่างดี ใน ส่วนของด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ก็พบว่าเกษตรกรที่ผลิต เมล็ดพันธุ์ทั้งหมดเป็นเกษตรกรที่ประกอบอาชีพทำ นามาก่อน จึงอาศัยประสบการณ์จากการทำนาเป็น ตัวช่วยให้สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ได้ถูกต้องตามหลัก วิชาการตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว และยังมีนักวิชาการจากศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์คอยให้ คำแนะนำถึงแปลงขยายพันธุ์ของเกษตรกร ทุก ฤดูกาลผลิต นอกจากนี้ ทางกลุ่มเองก็มีกฎกติกา กลุ่ม ที่เป็นข้อบังคับสำคัญที่สมาชิกทุกคนจะต้องปฏิบัติคือ ทุกคนจะต้องผลิตเมล็ดพันธุ์ให้ผ่านมาตรฐาน เมื่อ เกษตรกรรายใดผลิตเมล็ดพันธุ์ไม่ผ่านมาตรฐาน โดย ไม่มีเหตุอันควร จะถูกให้ออกจากการเป็นสมาชิก กลุ่มทันที เพราะฉะนั้น วิธีการที่เกษตรกรยึดถือ ปฏิบัติเพื่อให้สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ผ่านมาตรฐานคือ นำหลักการปฏิบัติตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการ ผลิตเมล็ดพันธุ์ ทำให้เกษตรกรมีการปฏิบัติใน การผลิตเมล็ดพันธุ์ได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ เมล็ดพันธุ์ที่ได้จึงมีคุณภาพผ่านมาตรฐาน สามารถ จำหน่ายได้ในราคาสูงถึง 8,500 - 8,700 บาทต่อตัน ในขณะที่เดียวกันถ้าเกษตรกรผลิตเมล็ดพันธุ์ได้ไม่ผ่าน

มาตรฐานจะจำหน่ายได้ในราคาประมาณ 4,000 – 5,500 บาทต่อตันเท่านั้น

ส่วนความสามารถในการพึ่งตนเองของสมาชิก ที่อยู่ในเกณฑ์พึ่งตนเองปานกลาง (คะแนนเฉลี่ย 1.67- 2.33) มีเพียง 2 ประเด็นย่อย คือ ความสามารถในการ พึ่งตนเองด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการสร้างเครือข่าย ซึ่งปัจจุบันมีการรณรงค์เรื่องผลกระทบจากการใช้ปุ๋ย เคมีและสารเคมีในการประกอบอาชีพเกษตรจึงทำให้ เกษตรกรมีความรอบคอบในการใช้มากขึ้น แต่การ รณรงค์การทำนาโดยไม่มีการเผาตอซังและฟางข้าว นั้น เกษตรกรสามารถปฏิบัติได้เป็นบางฤดูกาลเท่านั้น อาจเป็นเพราะบางฤดูกาลหลังจากเก็บเกี่ยวแล้ว เกษตรกรจะทำการผลิตฤดูกาลต่อไปทันที ทำให้มี ปัญหาในการเตรียมดินโดยเฉพาะเกษตรกรที่จะต้อง จ้างไถนาผู้รับจ้างไถจะไม่ยอมไถถ้าไม่มีการกำจัด ฟางและตอซังก่อน ในส่วนด้านการสร้างเครือข่ายนั้น อาจเป็นเพราะ กลุ่มมีตลาดจำหน่ายเมล็ดพันธุ์น้อย จึงไม่สามารถขยายเครือข่ายการผลิตได้มากเท่าที่ควร ฉะนั้นถ้าต้องการให้กลุ่มขยายเครือข่ายได้มากขึ้น ควรสนับสนุนให้กลุ่มขยายตลาดจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ ก่อน (Table 1)

Table 1 Self-reliance capabilities of rice seed multiply field group.

(N = 62)

Items	Average score ^{1/}
Self-reliance capabilities towards self-sufficiency economic aspects	2.99
Self-reliance capabilities towards their roles	2.91
Self-reliance capabilities towards socio-cultural aspects	2.84
Self-reliance capabilities towards seed production aspects	2.56
Self-reliance capabilities towards strength community aspects	2.47
Self-reliance capabilities towards social aspects	2.37
Self-reliance capabilities towards environmental aspects	2.19
Self-reliance capabilities towards cluster building aspects	2.1
Self-reliance capabilities towards cultural aspects	1.01
Self-reliance capabilities towards economic aspects	b/c ratio 3:1 ^{2/}

Note: ^{1/} Average score refers to average score of actual activities towards concerns aspects Level of self-reliance capabilities score are as follow:

Highly capability = 2.34-3.00

Moderately capability = 1.67-2.33

Less capability = 1.00-1.66

^{2/} b/c ratio refers to benefit / cost ratio

สำหรับส่วนที่เหลืออีก 1 ประเด็นย่อย คือ ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านวัฒนธรรม พบว่า สมาชิกมีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในเกณฑ์พึ่งตนเองได้น้อย (คะแนนเฉลี่ย 1.00-1.66) อาจเนื่องมาจาก ปัจจุบันกิจกรรมการทำงานนั้นได้เปลี่ยนแปลงไป จะเน้นผลิตเพื่อการจำหน่ายมากกว่าเพื่อบริโภค และมีการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ในการผลิตแทนแรงงานคนและสัตว์ ซึ่งไม่เอื้อต่อการทำกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าว และเกษตรกรยังระบุว่า ปัจจุบันไม่มีบุคคลที่จะเป็นผู้รู้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ ยืงนานวันถ้าไม่มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมข้าวจะหายสาบสูญไปอย่างสิ้นเชิง (Table 1)

ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภูมิหลังบางประการของสมาชิกกับความสามารถในการพึ่งตนเองในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

ตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการพึ่งตนเองตามมิติสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย การเปิดรับข่าวสารทางการเกษตร และประสบการณ์ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ .528 และ .293 และ

ตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการพึ่งตนเองตามวิถีชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย รายได้จากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว การเปิดรับข่าวสารทางการเกษตร และการเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิก โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ .332 .311 และ .283 ตามลำดับ (Table 2)

ส่วนตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการพึ่งตนเองด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ประกอบด้วย ประสบการณ์ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว และการเป็นสมาชิกกลุ่ม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ .263 และ .253 ตามลำดับ การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย รายรับจากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว และรายจ่ายจากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ .651 และ -.711 ตามลำดับ การพึ่งตนเองด้านสังคม ประกอบด้วย การเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิก พื้นที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว รายรับจากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว และการเปิดรับข่าวสารทางการเกษตร โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ .516 .327 .308 และ .283 ตามลำดับ การพึ่งตนเองด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ภูมิปัญญา

Table 2 Relationships between independent factors with their self-reliance capabilities towards sustainable agriculture aspects.

Independent factors	Self-reliance capabilities			
	Socio-cultural aspects	Their roles	Self-sufficiency economic aspects	Strength community aspects
Age	-0.043	0.043	-0.098	-0.146
Education	-0.188	0.096	0.072	0.157
Experiences in rice seed production	0.293	0.030	0.246	0.115
Rice seed production income	-0.044	0.047	0.194	0.332
Rice seed production cost	-0.175	0.052	0.096	-0.079
Saving capability	-0.056	0.082	0.106	0.094
Rice field tenure	0.037	-0.019	0.025	0.150
Family labor force	-0.047	-0.132	-0.221	-0.099
Group belonging	0.109	0.224	-0.147	0.109
Agricultural media perception	0.528	0.199	-0.145	0.311
Group activities participation	0.157	0.061	-0.044	0.283
Native knowledge used	0.045	0.203	0.024	-0.081

ท้องถิ่น รายรับจากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว และพื้นที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว โดย มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .332 .317 .315 และ .291 ตามลำดับ และการพึ่งตนเองด้านการสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย การเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิก และการเป็นสมาชิกกลุ่ม มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ .533 และ .260 (Table 3)

จะเห็นได้ว่าการที่เกษตรกรมีประสบการณ์ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว รายได้จากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว พื้นที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว การเป็นสมาชิกกลุ่ม การเปิดรับข่าวสารทางเกษตร การเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิก และภูมิปัญญาท้องถิ่น มากกว่า จะมีความสามารถในการพึ่งตนเองที่มากกว่า เนื่องจากเกษตรกรดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรผู้นำหัวหน้าหมู่บ้านที่จะยอมรับสิ่งใหม่ๆ ที่ทางราชการแนะนำ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมที่พบว่าเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมที่มากกว่า มีโอกาสที่จะมีความสามารถในการพึ่งตนเองในเรื่องใหม่ ๆ ได้มากกว่า ในขณะที่เกษตรกรที่มีค่าใช้จ่ายในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มากกว่า จะมีความ

สามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจที่น้อยกว่า เนื่องจากเกษตรกรที่มีค่าใช้จ่ายในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวมากกว่า เป็นเกษตรกรที่มีการจ้างในกิจกรรมการผลิต และมีการเช่าพื้นที่การผลิตเมล็ดพันธุ์ ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น

ปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาการผลิตเมล็ดพันธุ์เพื่อการพึ่งตนเองของสมาชิก

สำหรับประเด็นปัญหาในเรื่องการพัฒนาการผลิตเมล็ดพันธุ์เพื่อการพึ่งตนเอง มีเพียง 2 ประเด็นปัญหาด้านกายภาพ ซึ่งสมาชิกกลุ่มทุกคนระบุ คือ น้ำท่วมฉับพลัน และน้ำท่วมซ้ำซาก ส่วนประเด็นด้านชีวภาพ ด้านการผลิต ด้านสังคม ตัวเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ ส่วนใหญ่ไม่พบปัญหา สำหรับข้อเสนอแนะในการพัฒนาการผลิตเมล็ดพันธุ์เพื่อการพึ่งตนเองที่สมาชิกกลุ่มระบุเกินครึ่ง มี 4 ประเด็น ประกอบด้วย การสร้างคนรุ่นใหม่เพื่อสืบทอดการบริหารงานกลุ่มต่อไป ให้ภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาสนับสนุนในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว เพิ่มพูนความรู้ในการพัฒนาการผลิตเมล็ดพันธุ์ให้มีคุณภาพผ่าน

Table 3 Relationships between independent factors with their self-reliance capabilities towards seed production cultivation.

Independent factors	Self-reliance capabilities					
	Production aspects	Economic aspects	Social aspects	Cultural aspects	Environmental aspects	Cluster building
Age	0.101	-0.022	-0.033	-0.024	-0.031	-0.135
Education	-0.109	-0.098	0.081	0.015	0.23	0.17
Experiences in rice seed production	0.263	0.118	0.199	0.129	0.042	0.1
Rice seed production income	0.109	0.651	0.308	-0.005	0.315	0.228
Rice seed production cost	-0.045	-0.711	0.027	-0.009	-0.134	0.134
Saving capability	-0.18	0.146	0.044	0.03	0.077	0.092
Rice field tenure	-0.015	0.216	0.327	-0.03	0.291	0.223
Family labor force	-0.116	0.218	0.036	-0.011	0.079	0.092
Group belonging	0.253	0.08	0.237	0.219	0.114	0.26
Agricultural media perception	0.222	0.017	0.283	0.059	0.01	0.157
Group activities participation	0.014	0.172	0.516	-0.017	0.332	0.533
Native knowledge used	0.051	-0.035	0.127	0.031	0.317	-0.033

มาตรฐาน และการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวกับข้าว (Table 4)

สรุปและข้อเสนอแนะ

1. การพัฒนาสภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ ควรรณรงค์ส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตเมล็ดพันธุ์ โดยตระหนักถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี และการเผาตอซังและฟางข้าวในนา นอกจากนี้ควรสนับสนุนให้เกษตรกรนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ เพราะขั้นตอนและวิธีการของภูมิปัญญาส่วนใหญ่จะเป็นตัวสนับสนุนในการฟื้นฟูและรักษาสืบเชื้อสายให้ดีขึ้น เช่น การทำปุ๋ยหมัก การทำปุ๋ยน้ำชีวภาพ การควบคุมศัตรูพืชด้วยสารสกัดจากสมุนไพร และการทำนาข้าวไม่เผาตอซัง เป็นต้น

2. การพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเอง ควรเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้มีการพัฒนาความรู้เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตอย่างต่อเนื่องทุก

ประเด็น นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้พัฒนาการผลิตภายใต้การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวกับข้าว

3. การพัฒนาด้านการตลาดควรสนับสนุนให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มในเรื่องการหาตลาดจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ เนื่องจากกลุ่มแปลงขยายพันธุ์บ้านมะกอกใต้ มีแหล่งจำหน่ายเมล็ดพันธุ์เพียงแหล่งเดียว คือ ศูนย์ขยายเมล็ดพันธุ์พืช ในขณะที่กลุ่มมีศักยภาพในการผลิตเมล็ดพันธุ์มากกว่าแหล่งจำหน่ายที่มีอยู่ ซึ่งถ้าเกษตรกรสามารถหาช่องทางการจำหน่ายได้เพิ่มมากขึ้น จะเป็นการเพิ่มโอกาสให้ขยายเครือข่ายการผลิตเมล็ดพันธุ์ไปต่างชุมชนได้มากขึ้นอีกด้วย

4. วิธีการพัฒนาความรู้ ควรเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้มีการพัฒนาความรู้เพื่อเพิ่มความสามารถในการพึ่งตนเอง ทั้งในแง่ของการศึกษาดูงาน การอบรมความรู้ และการเสวนาวิชาการ

5. ปัจจัยที่ควรนำมาพิจารณาในการพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเองของเกษตรกรสำหรับเกษตรกรสมาชิกกลุ่มแปลงขยายพันธุ์บ้านมะกอกใต้ และโครงการพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเอง

Table 4 Constraints and recommendations of farmers in order to improve self-reliance capabilities.

(N = 62)

Items	No.	%	No.	%	Total	
					No.	%
Constraints	Problem		No problem			
Physical aspects						
Flash flooding	62	100.0	0	0.0	62	100.0
Oftentimes flooding	62	100.0	0	0.0	62	100.0
Recommendations	Needed		No needed			
Built-up the new generation for group administration	55	88.7	7	11.3	62	100.0
Supporting rice seed production by government and non government organizations	52	83.9	10	16.1	62	100.0
Enhancing knowledge in order to seed production quality improvement for standardization	48	77.4	14	22.6	62	100.0
Reviving rice norms and rice culture	44	71.0	18	29.0	62	100.0

สำหรับโครงการอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต ประกอบด้วย
ประสบการณ์ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว รายได้จาก
การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว รายจ่ายจากการผลิตเมล็ด
พันธุ์ข้าว พื้นที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว การเป็นสมาชิกกลุ่ม
การเปิดรับข่าวสารทางเกษตร การเข้าร่วมกิจกรรม
ของสมาชิก และภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำขอบคุณ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากภาควิชา
ส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน

เอกสารอ้างอิง

- ฉันทนา บรรพศิริโชติ และคณะ. 2546. *ผู้ใหญ่วิบูลย์
กับการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองและพัฒนาชุมชน
อย่างยั่งยืน*. ฉะเชิงเทรา: ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนป่า
ตะวันออก (วนเกษตร).
- ทัศนีย์ ลักขณาภินชัช. 2545. *การสังคมสงเคราะห์
ชุมชน: มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง*. พิมพ์ครั้งที่ 5
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- ทิพวรรณ ลิ้มงูร. 2544. *ปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเอง
ของชุมชนเกษตรกร กรณีศึกษา: กลุ่มสัจจะสะสม
ทรัพย์ ตำบลห้วยแร้ง อำเภอเมือง จังหวัดตราด*.
คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยี
พระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- ศิริจิต พงษ์ว่า, สุรัชย์ หวันแก้ว, ยุทธชัย เฉลิมชัย
และสรินยา คำพิลา. 2545. *ความสัมพันธ์ระหว่าง*

*การมีส่วนร่วมของสมาชิกการพึ่งตนเองและการ
ดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรในจังหวัดตรัง*.
รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
ศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระ
ราชดำริภาคกลาง. 2549. *ปรัชญาของ เศรษฐกิจ
พอเพียง: แนวคิดใหม่ในการพัฒนาเศรษฐกิจ*
(Online).

Available: <http://www.centralstudy.chachoengsao1.go.th>

- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2539. *ทฤษฎีสังคมวิทยา การ
สร้าง การประเมินค่า และการใช้ประโยชน์*.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. 2543. *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*. พิมพ์
ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. 2547. *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*. พิมพ์
ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพรรณิ ไชยอำพร. 2531. *การศึกษาเจาะลึกโครงการ
พัฒนาองค์กรประชาชน: กรณีศึกษาจังหวัด
สุรินทร์*. กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
กรุงเทพฯ.
- สุวิทย์ คิดการงาน. 2546. *การรวมกลุ่มของธุรกิจชุมชน
เพื่อการพึ่งตนเอง อำเภอสารภีและอำเภอบางดง
จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2547. *สถิติการเกษตร
ของประเทศไทย ปี 2547* กระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์ กรุงเทพมหานคร.
- อรทัย อาจน้า. 2531. *ชุมชนเข้มแข็ง: วิถีชีวิตและ
กระบวนการพัฒนาสู่การพึ่งตนเอง*. กรุงเทพฯ:
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัย
มหิดล.